

การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร

ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร

The Conservation and Inheritance of “Lakorn Chatri”

in Trok Lakorn, Nanglearnng, Community, Bangkok

¹ลัทธิชัย สุขธรรมสถิต (Sittichai Sukthumsatit)

²อิงคยุทธ พูลทรัพย์ (Ingkayut Poolsub)

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก

(Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Tawan-ok)

E-mail: sittichai_su@rmutto.ac.th

Received September 1, 2021; **Revised** September 28, 2021; **Accepted** November 15, 2021

Abstract

The research aimed to study the history of “Lakorn Chatri” and the guideline to conserve and inherit “Lakorn Chatri”, including the community's role in the participation in conserving and inheriting “Lakorn Chatri” in Trok Lakorn, Nanglearnng Community, Bangkok. The research methodology was a qualitative method. Data were collected from both documents and field methods through observation, interview, focus group discussion, and etc. The results indicated that the backgrounds of traditional “Lakorn Chatri” are interesting and unique in such aspects as the performance pattern, dramatic music performance, etc. “Lakorn Chatri” experienced both the flourishing and declining periods, and now it is becoming the period of conserving and inheriting to the new generation. Besides, the most effective guideline to conserve and inherit “Lakorn Chatri” is to make it propagated and to educate the new generation or the interested people with the knowledge of traditional “Lakorn Chatri”. In the part of community's role in conserving and inheriting “Lakorn Chatri”, it was found that the people in the community (Nanglearnng) are fond of it and understand its critical status that “Lakorn Chatri” is the art and cultural performance deserved to conserve and inherit for the future generations.

Keywords: Lakorn Chatri; Conservation; Inheritance

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของละครชาตรี แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีรวมทั้งการศึกษาทบทวนของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และการลงพื้นที่ภาคสนามและใช้กระบวนการเก็บข้อมูลทั้ง การสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิมของตรอกละคร มีความเป็นมาที่น่าสนใจและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในหลาย ๆ ด้าน ทั้งรูปแบบของการแสดง การใช้ดนตรีประกอบ การขับร้อง การร่ายรำต่าง ๆ ซึ่งละครชาตรีผ่านยุคสมัยที่รุ่งเรืองจนมาถึงยุคที่ได้รับความนิยมลดลง สำหรับแนวทางที่สำคัญในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี พบว่า การใช้วิธีการเผยแพร่และกระบวนการให้ความรู้ในเรื่องของละครชาตรีแบบดั้งเดิมกับคนรุ่นใหม่หรือผู้ที่สนใจในละครชาตรี เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ส่วนประเด็นบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีนั้น คนในชุมชนมีเข้าใจถึงความสำคัญต่อบทบาทของละครชาตรีที่อยู่ในฐานะการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญและสมควรที่จะได้รับการอนุรักษ์และการสืบทอดให้คนรุ่นหลังต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ละครชาตรี; การอนุรักษ์; การสืบทอด

บทนำ

เป็นที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทยที่มีวัฒนธรรมสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ วัฒนธรรมต่าง ๆ ของประเทศไทยมีเอกลักษณ์โดดเด่นสวยงามทั้งวัฒนธรรมประเภท ภาษา วรรณคดี ศิลปกรรม นาฏศิลป์ ดนตรี โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีการดำเนินชีวิตที่งดงาม วัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสังคมในหลาย ๆ ด้าน ละครชาตรีถือเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในประเภทนาฏศิลป์และการแสดงพื้นบ้าน (Buasri, 1988) แนวคิดทางสังคมจัดให้ละครชาตรี เป็นวัฒนธรรมด้านการแสดงมีการนำเสนอความคิดทางคติชนวิทยาแสดงออกในรูปแบบของการแสดง เป็นการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดทางคติชนประเภทมุขปาฐะและมุขปาฐะ มีลักษณะการแสดงที่ใช้ถ้อยคำและไม่ใช่ถ้อยคำอยู่ร่วมกันผสมผสานการร่ายรำและการร้องอย่างกลมกลืนลงตัว ศิลปะการแสดงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีวิวัฒนาการมาจากการแสดงท่าทางของสัตว์ตามธรรมชาติ ในระยะแรกละครชาตรีถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ต่อมาจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้ดงามอ่อนช้อย จากการแสดงประกอบในพิธีกรรมก็พัฒนามาสู่การแสดงเพื่อความบันเทิงที่แฝงการถ่ายทอดความรู้ความเชื่อต่าง ๆ แนวคิดทางสังคมถือว่าการแสดงละครชาตรีเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง (Kum-un, 2006)

ความเป็นมาของการแสดงละครชาตรีในประเทศไทย มีข้อสันนิษฐานหลายประการ เช่น ละครชาตรีถือกำเนิดมาจากการพัฒนารูปแบบการเล่นโนห์ราชาตรีทางภาคใต้ หรือมาจากการดัดแปลงการแสดงของละครในบางข้อสันนิษฐานกล่าวว่าละครชาตรีได้รับอิทธิพลมาจากละครอินเดีย ที่เรียกว่า “ยาตรา” (Nianpradit, 2007) โดยมีลักษณะการแสดงที่มีตัวละครเอก 3 ตัวเท่านั้นในการดำเนินเรื่อง (Yopho, 1988) บางแนวคิดกล่าวว่าโนห์ราชาตรีอาจปรับปรุงมาจากละครเร่ของอินเดีย เนื่องจากสมัยโบราณละครอินเดียเป็นที่นิยมมากทางภาคใต้ และเรื่องที่แสดงโนห์ราชาตรีส่วนใหญ่เป็นเรื่องพระสุธน มโนห์รา จึงเรียกการแสดงประเภทนี้ว่าโนห์ราชาตรี แต่คนภาคใต้มีออกเสียงโดยการตัดพยางค์หน้าของโนห์ราชาตรี จึงเรียกการแสดงนี้ว่า ชาตรี (Virulrak, 2000) สำหรับศูนย์รวมของคณะแสดง

ละครชาตรีในพระนครหรือกรุงเทพมหานครในปัจจุบันอยู่บริเวณ ย่านสนามกระบือหรือย่านนางเลิ้ง ซึ่งเป็นย่านการค้าและศูนย์รวมความเจริญเก่าแก่ที่มีพัฒนาการมากกว่า 200 ปี (Jindamaneerojana, 2010) ย่านนางเลิ้งมีการสร้างวังของเจ้านายขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก ทำให้ย่านนางเลิ้งเป็นศูนย์กลางการค้าย่านแหล่งบันเทิงที่สำคัญของกรุงเทพฯ การเข้ามาของละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้งจากหลักฐานพบว่าเริ่มเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2373 – 2375 ภายใต้การนำทัพของพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เมื่อครั้งลงไปปราบกบฏบริเวณหัวเมืองภาคใต้ ทำให้ชาวนครศรีธรรมราชได้อพยพติดตามทัพของเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์กลับมายังพระนคร ซึ่งผู้อพยพติดตามทัพของเจ้าพระยาพระบรมมหาประยูรวงศ์เข้ามาในเขตพระนครส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางศิลปะการแสดงในแขนงต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าให้คนเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นไพร่หลวงสังกัดกรมเกณฑ์บุญ มีหน้าที่เกี่ยวกับงานช่างศิลป์ทางด้านศิลปะการแสดง ไม่ว่าจะเป็นละครชาตรี หนังตะลุง วงปี่พาทย์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานที่อยู่อาศัยให้กับผู้ที่อพยพได้อาศัยอยู่บริเวณย่านสนามกระบือ และบริเวณวัดสุนทรธรรมทานหรือวัดแคนางเลิ้ง เนื่องจากผู้ที่อพยพเข้ามาในเขตพระนครส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการศิลปะการแสดงจึงทำให้บริเวณย่านสนามกระบือเป็นแหล่งรวมของผู้ที่ประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดง สำหรับคำว่า ละครชาตรี เกิดขึ้นเพราะในระยะแรก มีการนำโน้ตราชชาติหรือภาคใต้มาทำการแสดง ต่อมาการแสดงโน้ตราชชาติมีการประยุกต์การแสดงกับละครราทางภาคกลางและละครใน จนเกิดการแสดงที่เรียกว่า ละครชาตรี ส่วนเนื้อเรื่องที่ใช้ในการละครชาตริมักเป็นบทพระราชนิพนธ์หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ พื้นบ้าน (Klaymuk et al., 2007) ตัวแสดงในละครมีเพียง 2-3 ตัวเท่านั้น ได้แก่ ตัวเอก 2 ตัวและตัวตลก 1 ตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะละครชาตรีของครูพูน เรื่องนั้นที่เป็นคณะละครชาตรีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดสืบเชื้อสายการแสดงละครชาตรีและศิลปะการแสดงอื่น ๆ จากนครศรีธรรมราช ความนิยมของการแสดงละครชาตรีเริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรกละครชาตรีถือว่าเป็นละครที่มีการจัดแสดงเฉพาะในเขตพระราชวังหรือตามวังของเจ้านายชั้นสูงเท่านั้น ไม่มีการเปิดแสดงในสถานที่ทั่วไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ละครชาตรีเริ่มมีการเปิดการแสดงทั่วไปและได้รับความนิยมจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการแสดงที่สวยงามและแตกต่างจากละครทั่วไป

ความนิยมในเรื่องการแสดงละครชาตรีผ่านทั้งยุคที่ได้รับความนิยมสูงสุด จนถึงยุคเสื่อมความนิยมลงตั้งแต่วัยรัชกาลที่ 7 เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจากภาวะการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Songsiri, 2015) ทำให้บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคมส่งผลกระทบต่ออาชีพแสดงละครชาตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี พ.ศ. 2500 ความนิยมของละครชาตรีลดลงอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและการเข้ามาของสื่อบันเทิงที่ทันสมัยจากต่างประเทศทำให้การแสดงละครชาตรีสูญหายไปจากสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีเหตุผลในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการว่าจ้างการแสดงละครชาตรีในแต่ละครั้งที่มีค่าใช้จ่ายต่อครั้งค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับศิลปะการแสดงอื่น ๆ ทำให้ความนิยมในการว่าจ้างละครชาตรีจึงลดลงตามไปด้วย (Ruengnon, 2018) และในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ส่งผลให้เกิดการกระจายความเจริญออกไปนอกเขตเมืองมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงกับย่านการค้าในเมือง ทำให้ย่านนางเลิ้งเกิดความซบเซาและเสื่อมโทรมลง (Haocharoen, 2021) กระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2550 ได้มีกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเริ่มมีความสนใจศึกษาและฟื้นฟูการแสดงละครชาตรีขึ้นมาอีกครั้ง โดยการเข้ามาศึกษาในพื้นที่ตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง ทำให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรึ่มากมายโดยมี

การประชาสัมพันธ์ข่าวสารการแสดงผลละครชาตรีผ่านสื่อต่าง ๆ ทำให้ละครชาตรีเริ่มกลับมาเป็นที่สนใจในสังคมไทยอีกครั้ง

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในประเด็นของการศึกษาความเป็นมาของละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง รวมทั้งประเด็นการอนุรักษ์ละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนนางเลิ้งในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงละครชาตรีให้อยู่คู่กับประเทศไทยต่อไป ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานครให้อย่างยั่งยืน
3. เพื่อศึกษาและเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการหาแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี ในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง โดยกำหนดประเด็นในการศึกษาวิจัย ประกอบไปด้วยความเป็นมาของละครชาตรีในตรอกละคร การศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง การศึกษาบทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตประชากร

ผู้วิจัยทำการศึกษากับผ่านเครื่องมือวิจัยต่างๆกับกลุ่มละครชาตรีในตรอกละคร ผู้เชี่ยวชาญหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 7 คน และผู้ที่มีบทบาทส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในตรอกละคร และชุมชนนางเลิ้ง จำนวน 10 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนตรอกละคร และบริเวณชุมชนนางเลิ้ง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตระยะเวลา

มีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตั้งแต่พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2562

ทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้ใช้การสืบค้นทบทวนข้อมูลประเด็นความเป็นมาของหลักการทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครชาตรีและแนวทางการในการอนุรักษ์และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรมประเพณี เพื่อหาแนวทางหรือข้อสรุปในประเด็นของการอนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรี รวมทั้งบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี

แนวคิดเกี่ยวกับละครชาตรี มีดังนี้ Srisombat (2004) ให้ความหมายละครชาตรี คือ ละครที่ดำเนินเรื่องแบบรวบรัดไม่ลุ่มพื้ถักพันในศิลปะการแสดงอันวิจิตรพิสดารของท่ามราชมานัก มีตัวละครหลักในการแสดง 3 ตัวแสดง ได้แก่ พระเอกหรือนายโรง นางเอกและตัวตลก สำหรับตัวตลกในละครชาตรีต้องแสดงบทอื่นๆ ในการแสดงด้วย เช่น ยักษ์ ฤาษี ตายาย สัตว์ต่าง ๆ ด้าน Wisetsombat (1982) กล่าวว่า ละครชาตรี คือ ละครที่มีลักษณะละครเร่ มีตัวละครน้อย ลักษณะคล้ายคลึงกับละครเร่ของอินเดียที่เราเรียกว่า ยาตระ เป็นละครที่เล่นง่ายไม่ต้องอาศัยฉากหรือโรงละคร ตัวเอกฝ่ายชายมีชื่อเรียกว่า กษัตริยะ ซึ่งตัวเอกฝ่ายชายมักเป็นบทกษัตริย์ จนมีการออกเสียงว่า กษัตริยะไทยได้ละครแบบนี้มาจากอินเดียและออกเสียงใหม่ว่า ชาตรี นั่นคือ กำเนิดละครชาตรีที่มีพระเอกรับบทเป็นกษัตริย์เป็นละครแบบดั้งเดิมไม่ประณีต ถือเป็นละครแบบแรกของไทย ปัจจุบันยังนิยมทำการแสดงในภาคกลาง

ผู้วิจัยสรุปแนวคิดของละครชาตรี คือ ละครประเภทหนึ่งของไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากละครของอินเดียที่เรียกว่า ละครเร่หรือยาตรา มีตัวแสดงน้อย ตัวละครที่ใช้ในการแสดงมีเพียง 2-3 ตัวเท่านั้น คือ ตัวนายโรงหรือพระรอง ตัวนางหรือนางเอก และตัวจ๋าวตหรือตัวตลก ในระยะแรกละครชาตรีใช้ผู้ชายในการแสดงทั้งหมด ต่อมามีการปรับให้ตัวแสดงเป็นผู้หญิงทั้งหมด เพื่อความอ่อนช้อยสวยงามและเหมาะสมกับสถานที่ในการแสดง การแต่งกายคล้ายกับละครนอก ดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง ประกอบด้วย ปี่ชวา ทับ กลองตุ๊ก ซอด้วง ฉิ่ง และกรับเท่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มีดังนี้ Saksosonkul (2007) ให้แนวคิดและรูปแบบในการอนุรักษ์ทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1. การค้นคว้าวิจัย ควรมีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่น จังหวัดหรือภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้ทราบถึงความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน 2. การอนุรักษ์โดยการมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ 3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรศิลปวัฒนธรรมที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายแล้วนำมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม 4. การพัฒนา ควรมีการริเริ่มสร้างสรรค์ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่ม การพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดในด้านต่าง ๆ 5. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านการคัดกรองด้วยเหตุผลอย่างรอบด้าน และนำไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ จนเกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคม 6. การจัดกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยนโดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ 8. การส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้าน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่อาศัยในชุมชนให้มีโอกาสในการแสดงความรู้และศักยภาพอย่างเต็มที่และมีการยกย่องในโอกาสต่าง ๆ ด้าน Thongsom (2013) ให้

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย 1. การปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม 2. การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมให้กลับมามีคุณค่าและมีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม 3. การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมโดยการปรับปรุงศิลปวัฒนธรรมให้เข้ากับยุคสมัย 4. การถ่ายทอดโดยการนำศิลปวัฒนธรรมไปถ่ายทอดให้กับคนในสังคม 5. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้เกิดความตระหนักแก่คนในสังคม เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายการสืบทอดภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น 6. การส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่ประกอบอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรม ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งการให้เกียรติผู้ที่ประกอบอาชีพ ด้านศิลปวัฒนธรรม 7. การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนด้านศิลปวัฒนธรรมโดยการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มหรือชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หรือการรักษาวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมไว้เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้เห็นสัมผัสหรือศึกษาวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมต่อไปและพร้อมส่งต่อไปให้กับคนรุ่นต่อไปได้

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีดังนี้ Daoweerakul (1984) ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ กระบวนการที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตัวประชาชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ ทั้งนี้การตัดสินใจได้เกิดจากแนวคิดจากบุคคลภายนอก ด้าน Hongwiwat (1984) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในชุมชน ว่าการที่ประชาชนหรือชุมชนมีการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองหรือชุมชน ในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และในการมีส่วนร่วมต้องมีแนวปฏิบัติที่สำคัญ คือ 1. คนในชุมชนเป็นหลักสำคัญในการแก้ไขปัญหา องค์การภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นส่งเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น 2. กิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนเริ่มจากฐานในชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน 3. ปัญหาเรื่องระดับการรับรู้ของชุมชน อาจมีข้อจำกัดการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงครอบคลุมถึงการกระจายข้อมูลเพื่อการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถทางด้านการรับรู้ของประชาชน ขณะที่ Worapradit (2010) อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น ต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้ความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชนมีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนดังนี้ 1. การวิเคราะห์สังเคราะห์ปัญหาชุมชน 2. การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3. การกำหนดกิจกรรม 4. การดำเนินกิจกรรม 5. การประเมินผลกิจกรรม

ผู้วิจัยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เป็นความร่วมมือ การปฏิบัติ การร่วมมือประสานงานตัดสินใจรับผิดชอบร่วมกันของผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ ทำให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนและประเทศ

จากการทบทวนวรรณกรรมสรุปได้ว่า การอนุรักษ์การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสอดคล้องกัน เนื่องจากการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ประการทั้งสิ่งที่อยู่

ภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งผู้ที่อาศัยภายในชุมชนถือเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเนื่องจากเป็นปัจจัยแรกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือในการทำวิจัยที่หลากหลาย และมีการดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลายประเภท (Documentary Survey) ทั้งการเก็บรวบรวมศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการต่าง ๆ ในลักษณะของสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีการเลือกสรรหัวข้อเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล จากการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้มีหลากหลายประเด็น กระบวนการในขั้นตอนที่ 1 จัดทำขึ้นเพื่อให้เข้าใจในวัตถุประสงค์ในเรื่องความเป็นมาและพัฒนาการของละครชาตรี คือ ประวัติความเป็นมาของการแสดง พัฒนาการและรูปแบบของละครชาตรี ประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ทางเล็ก มีการรวบรวมข้อมูลการนำข้อมูลผ่านกระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งสรุปข้อมูลขั้นต้นในหัวข้อที่เกี่ยวข้องซึ่งการรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลหาข้อสรุปของเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เรียบเรียงตามลำดับขั้นตอนของการทำวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การลงพื้นที่ตรอกละครและชุมชนนางเลิ้งรวมทั้งบริเวณใกล้เคียง ขั้นตอนนี้ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการผสมผสานกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth-interview) รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participated observation) โดยเป็นการเก็บข้อมูลกับการสำรวจพื้นที่ตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง และชุมชนใกล้เคียง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านละครชาตรีทั้งผู้แสดงละครชาตรี นักดนตรี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนจำนวน 7 คน รวมทั้งมีการเข้าชมการแสดงละครชาตรีจำนวน 3 ครั้ง กระบวนการวิจัยในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจในกระบวนการและขั้นตอนของการแสดงละครชาตรีต้นฉบับของตรอกละครให้ชัดเจนและถูกต้องยิ่งขึ้น ขั้นตอนคือการจัดทำข้อสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต การรับชมการแสดงละครชาตรี โดยใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์ผสมผสานกันโดยมีการตรวจสอบข้อมูลรวมทั้งการจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นระบบพร้อมทั้งตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลอีกครั้งก่อนส่งมอบข้อมูลที่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ให้กับผู้เชี่ยวชาญจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนนี้ใช้วิธีการลงพื้นที่ภาคสนามในตรอกละครและชุมชนนางเลิ้ง รวมทั้งบริเวณใกล้เคียงอีกครั้งหนึ่งโดยการลงพื้นที่ครั้งนี้มีการใช้เครื่องมือวิจัยที่หลากหลายผสมผสานกัน ผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผสมผสานกับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีแนวทางสำคัญคือ การให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดหรือวิธีการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ละครชาตรีและบทบาทของชุมชนกับการอนุรักษ์ละครชาตรีและบทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดละครชาตรี กระบวนการนี้ มีการเชิญผู้ที่อยู่ในชุมชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มจำนวน 10 คนซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในตรอกละครหรือชุมชนนางเลิ้งโดยผ่านการประสานงานกับผู้นำชุมชนในลักษณะของอาสาสมัครเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม หัวข้อในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ความสัมพันธ์ของชุมชนและความร่วมมือภายในชุมชน บทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง โดยผู้วิจัยทำหน้าที่ในการรับฟังการนำเสนอเข้าสู่ประเด็นต่าง ๆ ภายหลังจากการสนทนากลุ่มแล้ว ในขั้นตอนนี้มีกระบวนการที่สำคัญคือ การตรวจสอบข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบด้านวิจัย (Investigator

Triangulation) และการตรวจสอบด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) หรือที่เรียกว่าการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 4 การนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากขั้นตอนที่ผ่านมา นำเสนอให้กับผู้เชี่ยวชาญ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นจำนวน 10 คน เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องอีกครั้ง โดยการนำเสนอภายในกลุ่ม ที่ประกอบไปด้วย ผู้วิจัย ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ที่ได้รับเชิญให้เข้าฟังการนำเสนอข้อมูล ลำดับถัดมาผู้วิจัยนำเสนอแนะจากการนำเสนอข้อมูล ในประเด็นแนวทางในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีแบบมีส่วนรวมของชุมชน ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ในงานวิจัยขั้นนี้ จัดทำสรุปผลการวิจัยขั้นสุดท้าย พร้อมส่งมอบสรุปผลการวิจัยแก่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมต่อไป

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญในการนำเสนอ ดังนี้

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า 1) การเข้ามาของละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้งเริ่มมาตั้งแต่การอพยพผู้คนมาจากหัวเมืองทางภาคใต้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเข้ามาอาศัยของนักแสดงและนักดนตรีและผู้ประกอบการอาชีพด้านศิลปะการแสดงในบริเวณย่านสนามกระบือหรือนางเลิ้ง ในปัจจุบัน 2) การแสดงละครชาตรีเป็นการผสมผสานของการแสดงโนราห์ชาตรีกับละครในและละครรำแบบภาคกลาง 3) ผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องการรวมกลุ่มของผู้ที่ประกอบอาชีพทางการแสดง ในตรอกละครของชุมชนนางเลิ้ง คือ ครูพูน เรืองนนท์ 4) ลักษณะสำคัญของการแสดงละครชาตรีของตรอกละคร คือ การร้อง การรำ การต่อบทด้วยคำพูด ซึ่งไม่ค่อยปรากฏในการแสดงแบบอื่น ๆ 5) เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบการแสดงละครชาตรีของตรอกละคร มี 5 ชนิด คือ โทนชาตรี กลองตุ้ม กรับ ฉิ่ง ปี ในระยะแรกจะมีการใช้ พ้อง เข้ามาเป็นเครื่องดนตรีประกอบการแสดงด้วย หลังจากนั้น ครูพูน เรืองนนท์ ได้นำระนาดม้นวมเข้ามาใช้ประกอบการแสดงละครชาตรี (Topyosod, 2017) 6) ระยะแรกที่ละครชาตรีเริ่มเข้ามามีการแสดงในเขตพระนครก็ได้รับความนิยมเรื่อยมาจนถึงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือประมาณหลังยุค พ.ศ. 2500 การแสดงละครชาตรีก็เริ่มได้รับความนิยมลดน้อยลง 7) การแสดงละครชาตรีกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งเนื่องจาก มีกลุ่มผู้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเข้ามาภายในชุมชนและเริ่มเผยแพร่ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีแก่บุคคลทั่วไปในช่วงปี พ.ศ. 2550

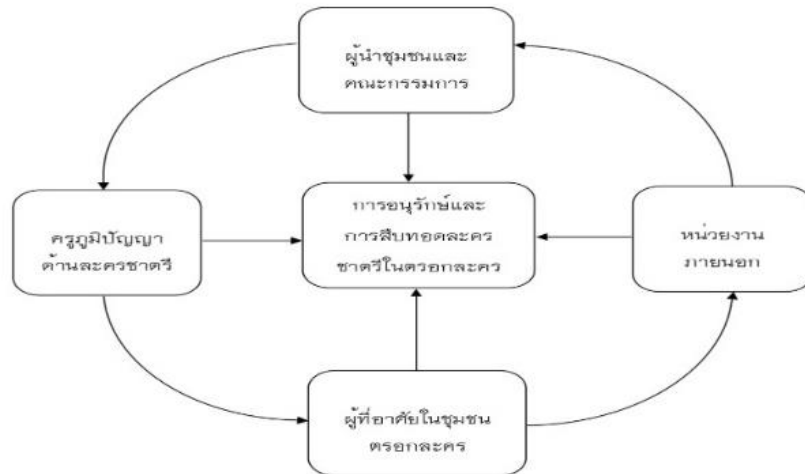

ภาพที่ 1-2 การแสดงละครชาตรี เรื่องสังข์ทอง โดยคณะละครชาตรีกัญญา ลูกแม่แพน
(ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560 ณ วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ)

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า 1) ผู้ที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนมานานบางคนก็เกิดและเติบโตในชุมชนมีการประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดง ทำให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมีความภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงที่มีอยู่ในชุมชน 2) ผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความกังวลในเรื่องสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น ที่ดินบริเวณชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ มีการต่อสัญญาเช่าที่ดินของชุมชนเป็นระยะ ๆ ในอนาคตมีโครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีส้ม (สถานีหลานหลวง) ที่กำลังจะเกิดขึ้นบริเวณชุมชนส่งผลกระทบต่อเรื่องของการเวนคืนที่ดินและการหายไปของชุมชน ซึ่งผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความกังวลว่าหากต้องโยกย้ายชุมชนต้องมีผลต่อพื้นที่การอนุรักษ์ศิลปะการแสดงที่มีอยู่ในชุมชน 3) ประเด็นเรื่องการขยายตัวหรือการอพยพของครอบครัวผู้ที่อาศัยในชุมชน สาเหตุจากพื้นที่ในชุมชนไม่สามารถขยายได้ ส่งผลให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวเกิดภาวะครอบครัวขยายออกนอกชุมชน คือ เมื่อครอบครัวแต่ละครอบครัวมีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นทำให้พื้นที่อาศัยภายในบ้านไม่เพียงพอกับจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการอพยพไปสร้างครอบครัวใหม่หรือการย้ายออกจากชุมชนของกลุ่มสมาชิกรุ่นใหม่ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวที่อาศัยภายในชุมชนเป็นครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุ ส่งผลคือ หากภายในชุมชนมีแต่ผู้สูงอายุที่ไม่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลสมัยใหม่ย่อมส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี เนื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีต้องอาศัยทักษะความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลสมัยใหม่ชนิดเพื่อเข้าถึงการสื่อสารกับประชาชนทั่วไปได้สะดวกที่เน้นการเข้าถึงตรงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น 4) ประเด็นความสามัคคีความร่วมมือของผู้ที่อาศัยในชุมชนที่สะท้อนออกมาในการให้ความร่วมมือของผู้ที่อาศัยในชุมชนเมื่อมีการจัดงานประเพณีสำคัญ ๆ ของชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ เนื่องจากผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันรู้จักกันมานานมีความผูกพันส่วนใหญ่เป็นเครือญาติที่รู้จักกันภายในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Viyasing (2020) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมภูบ้านภู ตำบลภู อำเภอปรางภู จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยระบุว่า การมีส่วนร่วมของผู้ที่อาศัยในชุมชนย่อมมีผลต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีชุมชน 5. ส่วนปัญหาที่พบในประเด็นของบทบาทของชุมชนกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครนั้นพบว่า ภายในชุมชนยังไม่มีผู้ประสานงานหลักในประเด็นการอนุรักษ์และการสืบทอดสืบทอดละครชาตรี มีผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนที่คอยดูแลภายในชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหารชุมชน ก็ยังไม่มีนโยบายที่เป็นรูปธรรมในเรื่องของการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร ผู้ที่อาศัยในชุมชนจึงมีแนวคิดว่ามีผู้นำชุมชนกับคณะกรรมการชุมชน

ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อให้การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีเป็นรูปธรรมมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน (Wawpoyngam, 2018) แนวทางการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีสามารถอธิบายตามภาพประกอบดังนี้

ภาพที่ 3 องค์ประกอบของการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร

จากภาพแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันในเรื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี อันได้แก่ ผู้ที่อาศัยในชุมชน ครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรี หรือผู้เชี่ยวชาญด้านละครชาตรี ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภายนอก ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้มีความสัมพันธ์กันและเป็นตัวกำหนดทิศทางหรือนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีทั้งสิ้น

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า 1) การเผยแพร่ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีที่มีประสิทธิภาพ คือ การเผยแพร่โดยครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีของตรอกละครผ่านหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน 2) แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีอีกประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องละครชาตรีในรูปแบบที่น่าสนใจ รวมทั้งการปลูกฝังค่านิยมในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมแก่เยาวชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wanwichai (2017) เรื่องภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านกับบทบาทการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาการอนุรักษ์สืบทอดละครชาตรีเมืองเพชร ผลการวิจัยพบว่าการอนุรักษ์การสืบทอดละครชาตรีควรสร้างความตระหนักให้เยาวชนเห็นคุณค่าความสำคัญของละครชาตรี 3) หน่วยงานภาครัฐและเอกชน กับแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ หน่วยงานควรให้ความสนใจในประเด็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนมากขึ้น แต่หน่วยงานควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเภทต่าง 4) การเสนอให้สถาบันการศึกษาสามารถนำการแสดงละครชาตรีบรรจุเข้าในหลักสูตรการศึกษาสำหรับนักเรียน นักศึกษา ภายในสถาบันการศึกษาได้ เช่น การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแล้วบรรจุวิชาการแสดงละครชาตรีเข้าไปอยู่ในหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Boonmee (2017) เรื่องการจัดการองค์ความรู้ศิลปการแสดงจากชุมชนสู่สถานศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนราชวินิตมัธยม พบว่าการนำหลักสูตรละครชาตรีทดลองใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา นักเรียนให้ความสนใจและตั้งใจฝึกฝนการเล่นละครชาตรีมาก หรือในสถาบันอุดมศึกษาสามารถเปิดวิชาการแสดงละครชาตรีเป็นวิชาเลือกเสรี

สำหรับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา 5. การประชาสัมพันธ์และปลูกจิตสำนึกความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการแสดงละครชาตรีให้กับประชาชนทั่วไป ด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุก ๆ กลุ่ม 6. การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาด้านการแสดงกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อหาแนวทางร่วมกันในการอนุรักษ์ สืบทอดการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแสดงศิลปวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายมากขึ้น นำไปสู่แนวทางเริ่มต้นของการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมในชุมชน

อภิปรายผล

การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการแสดงละครชาตรี ในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวทางในการอนุรักษ์ละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง สามารถอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

การอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง 1) ลักษณะโดยทั่วไปของการแสดงละครชาตรีในปัจจุบันนิยมแสดงในงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคล งานอวมงคล งานพิธีกรรมหรือในปัจจุบันก็มีการรับงานแสดงละครชาตรีในงานแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์และงานอื่น ๆ ที่ผู้ว่าจ้างมาว่าจ้างคณะละครชาตรี 2) คณะละครชาตรีหรือคณะการแสดงอื่น ๆ ที่ยังอาศัยอยู่ในตรอกละครนั้นประกอบด้วย คณะครูกัญญา ลูกแม่แพน คณะครูทองใบ เรืองนนท์ คณะนราศิลป์ คณะจงกล โปร่งน้ำใจ คณะนายสวด จั๊ยประเสริฐ คณะทองหล่อ จวงษ์ คณะลิเกทองหล่อ จวงษ์ ฯลฯ 3) ในส่วนของนักแสดง คือ ผู้แสดงละครชาตรี ผู้แสดงลิเก หรือนักดนตรีในวงดนตรีปี่พาทย์ที่บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีหรือลิเก ร้อยละ 90 จะมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจนถึงผู้มีอายุมากที่สุดคือ 90 ปี เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยนิยมประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดง 4) ขั้นตอนในการแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน ถ้าเป็นการแสดงเต็มรูปแบบจะมีการแสดงแบ่งเป็นช่วงเช้าและช่วงบ่าย หรือมีการแสดงแบบสั้น ๆ เช่น การรำถวายมือ การรำชุด ในโอกาสการแสดงพิเศษ เช่น งานเฉลิมฉลอง งานวันเกิด หรืองานอื่น ๆ ตามงานของผู้ว่าจ้าง

การอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นบทบาทการมีส่วนร่วมชุมชนในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง 1) ในปัจจุบันผู้ที่อาศัยในชุมชนเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงทั้งสิ้น เช่น วงดนตรีปี่พาทย์ ละครชาตรี ลิเก โขน ซึ่งผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความผูกพันกับชุมชนรักในการประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดง เนื่องจากผู้ที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดงตั้งแต่เด็กและครอบครัว ส่วนใหญ่ในชุมชนก็ประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดงเช่นเดียวกัน ภายในชุมชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะประมุขภูมิหรือความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติที่มีความสนิทสนมกัน ส่งผลให้เกิดความรักความผูกพันกับการแสดงละครชาตรี เมื่อผู้วิจัยได้ลงภาคสนามและได้พูดคุยกับผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า ผู้ที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ลึกซึ้งท่วงท่าภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งการแสดงละครชาตรี การแสดงลิเก การแสดงโขน วงดนตรีปี่พาทย์ นอกจากนี้ผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความเต็มใจให้ความร่วมมือในเรื่องการส่งเสริมแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี กับทั้งหน่วยงานภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเนื่องจากต้องการให้ศิลปะการแสดงเหล่านี้คงอยู่ต่อไป 2) ประเด็นบทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้งกับระบบการบริหารงานในชุมชน มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ คือ ในชุมชนมีการบริหารงานชุมชนโดยมีผู้นำชุมชนกับคณะกรรมการบริหารชุมชนเป็นผู้ประสานงานหลัก

ในชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารชุมชนจะทำหน้าที่หลักคือการดูแลผู้ที่อาศัยในชุมชนนางเลิ้ง ตรอกละคร ชุมชนวัดแค และชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้เคียง คณะกรรมการชุมชนประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน 1 คน และคณะกรรมการชุมชนจำนวน 12 คน ดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี ส่วนการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีและกิจกรรมด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนถือเป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของคณะกรรมการชุมชน เมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้ที่มีอาชีพในชุมชนและคณะกรรมการชุมชนแล้วมีข้อสรุปว่า ทั้งคณะกรรมการชุมชนผู้นำชุมชนควรมีนโยบายแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรีรวมทั้งศิลปะการแสดงอื่น ๆ ในชุมชนที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเนื่องจากตรอกละครและชุมชนนางเลิ้งมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานในชุมชนมีสิ่งทีเรียกว่าทุนทางวัฒนธรรมมากมายที่น่าสนใจ ซึ่งการนำทุนวัฒนธรรมที่มีในชุมชนมาใช้บูรณาการกับการท่องเที่ยวหรือกิจกรรม ที่สามารถสื่อสารและสร้างจิตสำนึกให้กับกลุ่มเป้าหมาย ในปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีการนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของผู้ที่อาศัยในชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มากำหนดเป็นนโยบายที่เป็นรูปธรรมแนวทางการปฏิบัติในการจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน

การอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง 1) แหล่งข้อมูลหรือองค์ประกอบที่สำคัญในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี ได้แก่ ผู้ที่อาศัยในตรอกละครชุมชนนางเลิ้งและชุมชนใกล้เคียง ผู้ที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงละครชาตรีและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภายนอกชุมชนประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน 2) แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีโดยการสืบทอดกับการอนุรักษ์แบบพื้นฐานในชุมชน คือ การสืบทอดการแสดงละครชาตรีจากคนภายในครอบครัวจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jeebkaw (2017) เรื่องการสืบทอดละครชาตรี: กรณีศึกษาคณะสำโรงศิลป์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดการแสดงนักแสดงส่วนใหญ่เป็นลูกหลานเครือญาติในครอบครัว ที่มีใจรักในการแสดงละครเรียนรู้และฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญจนเป็นผู้สืบทอดการแสดงละครชาตรีให้กับคนรุ่นหลังต่อไป การถ่ายทอดในลักษณะนี้เป็นการถ่ายทอดวิชาทางการแสดงละครชาตรีหรือศิลปะการแสดงแขนงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวใช้ในการประกอบอาชีพ ทำให้ทักษะวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศิลปะการแสดงไม่สูญหายจากครอบครัว ดังตัวอย่างครอบครัวเรือนนท์ที่มีการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว ตั้งแต่ครูพูน เรือนนท์ทำแม่แพน เรือนนท์ถึงรุ่นครูกัญญา ทิพย์โส ส่วนลักษณะการถ่ายทอดความรู้เรื่องการละครชาตรีภายในครอบครัว โดยภายในครอบครัว เรือนนท์ ลูกหลานส่วนใหญ่มีความสามารถทั้งด้านละครชาตรีและด้านดนตรีชนิดต่าง ๆ ทำให้ทุกคนสามารถเล่นละครชาตรีและเล่นดนตรีได้ทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nearnork (2018) ที่ศึกษาการขับร้องละครชาตรีของคณะกัญญาลูกแม่แพน ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีของตรอกละครจะเป็นการถ่ายทอดกันภายในครอบครัวและเป็นการถ่ายทอดในลักษณะมุขปาฐะ โดยให้ศึกษากับผู้เชี่ยวชาญในครอบครัวแล้วจดจำเรียนรู้และฝึกปฏิบัติในเวลาออกแสดงกับคณะหากมีข้อผิดพลาดก็ดัดเตือนและลงมือปฏิบัติใหม่จนเกิดความเชี่ยวชาญ 3) แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีกับการสร้างความตระหนักหรือการสร้างจิตสำนึกกับบุคคลทั่วไป โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญคือ กลุ่มเยาวชนเนื่องจากกลุ่มเยาวชนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี อีกทั้งกลุ่มเยาวชนเป็นกำลังสำคัญ ในเรื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดต่อไปในอนาคต ซึ่งกลุ่มเยาวชนในที่นี้ประกอบไปด้วยกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ชุมชนและกลุ่มเยาวชนทั่วไป ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ที่เน้นในประเด็นกลุ่มเยาวชนนั้นควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจการแสดงละครชาตรีได้เข้ามาเรียนรู้การแสดงละครชาตรีในแง่มุมต่าง ๆ หรือการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ความรู้ทางการแสดงละครชาตรี

กับกลุ่มเยาวชนภายนอกชุมชน 4) แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีกับแนวทางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี เช่น งานวันสำคัญทางศาสนา งานวันสำคัญทางประเพณีของไทย นอกจากนี้ในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์กำลังได้รับความนิยมและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เป็นอย่างดีและสื่อเหล่านี้ยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีด้วย หรือแนวทางการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมที่เป็นการบูรณาการระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการท่องเที่ยว ชุมชน ปัจจุบันกำลังเป็นที่นิยมมากเนื่องจากเป้าหมายหลักของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนนั้น ต้องการเพิ่มมูลค่าของทุนวัฒนธรรมในชุมชนพร้อมกับการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนไปพร้อมกัน

การอภิปรายผลในประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติม ได้แก่ แนวทางการฟื้นฟูละครชาตรีให้กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากในช่วงเวลาที่ผ่านมาการแสดงละครชาตรีได้รับความนิยมลดลงอย่างมาก ด้วยสาเหตุหลายประการจากการลงพื้นที่ภายในชุมชนและการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งผู้นำชุมชน ได้ข้อคิดเห็นที่สำคัญ คือ ภายหลัง พ.ศ. 2500 การแสดงละครชาตรีได้รับความนิยมลดลงด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงละครชาตรีให้ทันสมัยมากขึ้น จนเหมือนเป็นการแสดงละครนอก หรือการนำละครชาตรีไปใช้ในการแสดงแก่นลิขิตดีลีลตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้การแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไปและบุคคลทั่วไปเข้าใจผิดว่าละครชาตรีคือละครแก่นลิขิต ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ และความทันสมัยของสื่อบันเทิงประเภทต่าง ๆ ที่เริ่มเข้ามาในประเทศไทยก็ส่งผลต่อความนิยมของละครชาตรีเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Juntavipat (2009) เรื่องการเปลี่ยนแปลงของการแสดงนาฏศิลป์ในปัจจุบัน ที่มีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีรวมทั้งพฤติกรรมของผู้ชมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งการไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หลังช่วงเวลาที่ละครชาตรีได้หายไปจากสังคมไทยด้วยสาเหตุที่กล่าวมาแล้ว หรือการเกิดแนวคิดในสังคมว่า การรำละครแก่นลิขิตตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ การแสดงละครชาตรี ภายหลังเมื่อประเทศไทยมีการพัฒนามากขึ้นทั้งด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในชีวิตประจำวันหรือการพัฒนาด้านสื่อบันเทิงสื่อออนไลน์ทำให้สมาชิกในสังคมได้รับข่าวสารที่ทันสมัยหรือการค้นหาข้อมูลประเภทต่าง ๆ ที่น่าสนใจสะดวกง่ายดายมากขึ้น ก่อให้เกิดกระแสในการค้นหาข้อมูลเรื่องศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจของประเทศไทยหรือที่เรียกว่า ทุนทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับภายในชุมชนนางเลิ้งมีทุนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจหลายประเภท เช่น ละครชาตรีซึ่งเป็นการศิลปะการแสดงที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์ประกอบกับมีกลุ่มบุคคลที่สนใจด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเข้ามาสำรวจในตรอกละครและชุมชนนางเลิ้งระหว่างปี พ.ศ. 2550 ทำให้ชุมชนนางเลิ้งมีการฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ชุมชน ชุมชนเริ่มจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชนมากขึ้น มีการปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจไปสู่ภายนอกชุมชนโดยใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างมูลค่าทางวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาการจัดกิจกรรมของชุมชนเพื่อการสร้างมูลค่าทางวัฒนธรรมแล้ว พบว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดีทำให้ละครชาตรีและทุนทางวัฒนธรรมอีกหลาย ๆ ชนิดในชุมชน กลับมาได้รับความนิยมจากสังคมภายนอกอีกครั้ง เช่น อาหารคาวหวานไทยโบราณที่มีจำหน่ายในตลาดนางเลิ้ง สถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏภายในชุมชน หรือความสัมพันธ์เชิงพื้นที่กับบุคคลผู้มีชื่อเสียงของวงการบันเทิงไทยที่มีพื้นเพดั้งเดิมอาศัยอยู่ในชุมชนนางเลิ้งซึ่งก็คือ มิตร ชัยบัญชา

สรุปผล

การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการวิจัย คือ การทราบถึงพัฒนาการของละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง ประเด็นสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมและบทบาทของชุมชนกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง มีการสรุปผลสำคัญดังนี้

การแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิมของตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง เป็นรูปแบบการแสดงละครรูปแบบหนึ่งที่มีความแตกต่างจากละครทั่วไป โดยที่ละครชาตรีเป็นการผสมผสานระหว่างโนห์ราชาตรีกับละครในและละครรำแบบภาคกลาง จนมีการพัฒนาออกมาเป็นละครชาตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของตรอกละคร ประเด็นถัดมา คือข้อสรุปเกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวในตรอกละครและชุมชนนางเลิ้ง มีลักษณะของความเป็นเครือญาติและมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับละครชาตรีและศิลปะการแสดงอื่น ๆ ภายในครอบครัว ในปัจจุบันผู้ที่แสดงละครชาตรีในตรอกละคร เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งสิ้น สำหรับแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง มีแนวทางที่สำคัญคือ การปลูกจิตสำนึกถึงความตระหนักและคุณค่าความสำคัญของการแสดงละครชาตรีให้กับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชน ด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ หรือกิจกรรมที่น่าสนใจตามความเหมาะสม ในประเด็นสุดท้ายคือ ประเด็นบทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง ผู้ที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความรักหวงแหนเห็นในคุณค่าของละครชาตรี รวมทั้งศิลปะการแสดงในชุมชน แนวทางที่สำคัญที่สุดที่สุดในประเด็นของบทบาทของชุมชนกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี คือ การทำความร่วมมือของชุมชนกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชนเพื่อทำให้เกิดนโยบายการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ภายในชุมชนควรมีการจัดตั้งกลุ่ม ชมรม หรือองค์กรภายในชุมชน ทำหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี เพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมของการทำงานด้านอนุรักษ์และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านอนุรักษ์ของชุมชนโดยตรง
2. การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชุมชนที่น่าสนใจสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทั่วไปได้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจจะดึงดูดให้กลุ่มเป้าหมายหรือประชาชนทั่วไป เกิดการรับรู้และสนใจในศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมากยิ่งขึ้น
3. ชุมชนควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน เนื่องจากการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีของชุมชนมีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานภาคเอกชน มีเงินทุนส่วนหนึ่งของหน่วยงานที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนภายนอกหน่วยงานได้
4. แนวทางการสร้างระบบประชาสังคมในชุมชน เช่น การประชุมระดมสมอง การจัดเวทีประชาคมภายในชุมชนควรมีการเชิญชุมชนภายนอก ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนนางเลิ้งเข้าร่วมการประชุมด้วย เพื่อหาแนวทาง

ข้อสรุปในเรื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีภายในชุมชน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนนางเลิ้งกับชุมชนอื่น ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

5. หน่วยงานภายนอกชุมชนได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชนควรมีนโยบายที่เกี่ยวกับการสนับสนุนชุมชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การเสริมสร้างทุนวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีกับหน่วยงานและทำให้ศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าคงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการลงพื้นที่ภาคสนาม ปัญหาที่พบคือ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุทำให้พบปัญหาเรื่องการจดจำข้อมูลต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยต้องมีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้นหรือการใช้วิธีการสัมภาษณ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

2. ปัญหาที่พบอีกประการ คือ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่ให้สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ทำงานในด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ซึ่งผู้ทำงานด้านศิลปะจะมีแนวคิดในลักษณะความเป็นศิลปินจนบางครั้งผู้วิจัยอาจมีข้อโต้แย้งกับผู้ให้สัมภาษณ์บ้าง สืบเนื่องจากเมื่อผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ในช่วงแรกจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์มากนักแต่เมื่อผู้วิจัยพยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์แล้วก็ทำให้การสัมภาษณ์มีความราบรื่นมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

ในงานวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละคร ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ละครชาตรีแบบตรอกละครนั้นเป็นการผสมผสานระหว่างการใช้ดนตรีประกอบการแสดงแบบโนห์ราชาตรีจากภาคใต้ และการร่ายรำจากละครจากภาคกลางและการแสดงละครโน ซึ่งสะท้อนออกมาโดยที่ละครชาตรีจะใช้ตัวแสดงเป็นผู้หญิงล้วน ยกเว้นตัวตลกจะเป็นผู้ชาย ส่วนเนื้อหาที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีมักเป็นบทพระราชนิพนธ์หรือนิทานพื้นบ้าน ขั้นตอนในการแสดง เริ่มต้นการแสดงด้วยการโหมโรง ต่อด้วยการรำประกาศหน้าบท แต่ที่แตกต่างจากละครชาตรีโดยทั่วไป คือการรำชาตรีในแบบตรอกละครดั้งเดิม ซึ่งจะปรากฏเฉพาะละครชาตรีในตรอกละครเท่านั้น และเมื่อเข้าสู่การเล่นละครชาตรี จะมีการร้อง รำ และบทพูดประกอบการแสดง ซึ่งผู้แสดงต้องเป็นผู้พูดและร้องบทละครต่าง ๆ ด้วยตนเองจึงแตกต่างจากละครโดยทั่วไป ในส่วนของดนตรีประกอบนั้นละครชาตรีในแบบฉบับของตรอกละคร จะใช้ดนตรีประกอบการแสดงจากวงปี่พาทย์ ซึ่งช่วยทำให้การแสดงน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และในวงดนตรีปี่พาทย์นี้ โดยปกติจะมีเครื่องดนตรีเพียง 5 ชนิด แต่ความพิเศษของวงดนตรีปี่พาทย์ของละครชาตรีในตรอกละคร คือมีการเพิ่มระนาดโหม่งเข้ามาในการแสดงตามแนวคิดของครูพูน เรืองนนท์

2. แนวทางในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง ที่น่าสนใจคือ การจัดกิจกรรมในเทศกาลวันสำคัญทางประเพณีวัฒนธรรมของไทย เป็นการประชาสัมพันธ์ละครชาตรีหรือทุนทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีในชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของชุมชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้แนวทางที่มีการส่งเสริมกิจกรรมประเภทการปลูกจิตสำนึก และความตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีสู่กลุ่มเป้าหมายของชุมชนเป็นอีกแนวทางที่น่าสนใจ ประเด็นถัดไป คือ แนวความคิดในการจัดระบบการจัดเก็บ หรือบันทึกข้อมูลด้านองค์ความรู้ และข้อมูลด้านการแสดงละครชาตรีให้เป็นระบบ ด้วยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการจัดเก็บข้อมูล เพื่อไม่ให้ข้อมูลสูญหายและสะดวกต่อการค้นหาหรือการค้นคว้าของคนรุ่นหลังต่อไปในอนาคต

3. บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรี ได้แก่ ความคิดริเริ่มด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของผู้ที่อาศัยในชุมชนและหน่วยงานภายในชุมชนประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ต้องการผลักดันแนวคิดนโยบายด้านการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้ง ในเบื้องต้นมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่อาศัยในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ซึ่งมีข้อสรุปคือ การสร้างความร่วมมือของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก ทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อให้เกิดนโยบายการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีที่เป็นรูปธรรม ความพยายามให้ผู้ที่ยังอาศัยในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครชุมชนนางเลิ้งกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ส่งผลให้เกิดการประสานงานร่วมกัน และร่วมมือกันจนพัฒนาสู่การเป็นภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งในชุมชนนางเลิ้งต่อไป

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

References

- Boonmee, T. (2017). *A Knowledge Management of Performing Arts from Community to Academy: A Case of Rajavinit Mathayom School*(Master of Arts, Cultural Management). Thammasat University.
- Buasri, S. (1988). *Education and Culture in Professor Saroj Buasri: A Virtuous Philosopher*. Bangkok: Educational Development.

- Chootrakul, P., & Haocharoen, K. (2021). Adaptation to the Existence of Traditional Community District Nang Loeng Community, Bangkok. *Built Environment Inquiry Journal, Faculty of Architecture, Khon Kaen University*, 20(1), 21–36.
- Daoweerakul, S. (1984). *Factors Effecting People's Participation in a Village Development Project: A Case Study of the First prize-winning Village of Nakornswan Province B.E. 2527*(Master of Social Work). Thammasart University.
- Hongwiwat, T. (1984). *The Public Participation in Rural Development*. Bangkok: Mahidol University.
- Jeebkaew, S. (2017). Chatri Drama Inheritance: Samrerngsin Band Case Study Phanat Nikhom, Chonburi. *Music and Performing Arts Journal*, 3(1), 82–96.
- Jindamaneerojana, S. (2010). The Development of Nang–Loeng Area. *Silapakorn University Journal*, 30(2), 97–116.
- Juntavipat, W. (2009). *Folk Arts*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Klaymuk, K. et al. (2007). *Lakorn Chatri in Angthong Province(Research Report)*. Bangkok. Ministry of Culture.
- Kum–un, B. (2006). *Lakorn Cha–tree of Wisetchaichan in Angthong Province: An Analytical Study*. (Master of Education). Srinakharinwirot University.
- Nearnnork, J. (2019). Vocal Performance for Lakhon Cha–tri by Kanya Luk Mae Pan Troupe. *Journal of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University*, 6(2), 22–30.
- Nianpradit, W. (2007). *Lakon Chatri in Phra Nakhon Si Ayuttaya: A Case Study of Jadejdowden Group*(Master of Arts, Ethnomusicology). Kasetsart University.
- Saksoshonkul, P. (2007). *Thai Cultures and Wisdom*. Bangkok: Amarin Printing.
- Srisombat, R. (2004). *The Encyclopedia of Thai Dramatic Arts*. Bangkok: PS Pattana Publication.
- Songsiri, W. (2015). *The Beating Pulses at Trok Lakorn, Wat Khae Nanglearn in Public Forum at Pom Maha Kan (Maha Kan Fort)*. Bangkok: Lek–Prapai Viriyahpant Foundation.
- Thongsom, P. (2013). Southern Thai Studies. [E–book]. Songkhla.
- Virulrak, S. (2000). *Nattayasinbharithat [Introduction of Dances and Theatre]*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Viyasing, T. (2020). The Public Participation in Kui ethnic Cultural Conservation, Ban Ku, Ku Sub–district, Prangku District, Sisaket Province. *Sisaket Rajabhat University Journal*, 14(1), 132–147.

- Wanwichai, R. (2017). Traditional Thai Folk Wisdom with Role of Local Community in Conserving: Case Study in Lakhon Chatri in Phetchaburi Province. *Institute of Culture and Arts Journal*, 18(2), 98-106.
- Wisetsombat, S. (1982). *Wannakhadi kanlakhon[Dramatic Literature]*. Bangkok. Aksonbandit Publication.
- Worapradit, S. (2010). *The Participation of Information Department Communities, Office of the Non-Formal and Informal Education of Trad Province*. Trad. Office of the Non-Formal and Informal Education of Trad Province.
- Yupho, D. (1988). *Art of Lakorn Ram[Thai-danced Drama] and Thai Classical Dance Manual* (2nd ed.). Bangkok: Fine Arts Department.

Interviews

- Ruengnon, P. (2018). The Musician in Kanya-look-maepan Lakorn Chatri Troupe. *Interviews*. October 6, and November 17.
- Topyosod, K. (2017). The Owner of Kanya-look-maepan Lakorn Chatri Troupe. *Interviews*. October 27, and November 3.
- Topyosod, K. (2018). The Owner of Kanya-look-maepan Lakorn Chatri Troupe. *Interviews*. October 6, and November 17.
- Wawployngam, S. (2018). The Leader of Wat Kae Community, Nanglearnng. *Interviews*. October 7, and November 19.